

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՐԾԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԽՆԳԻՐՆԵՐ

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ուէ հաստատութիւն, որ ժողովուրդի կեանքին հետ սերտիւ կապուած է, եթէ զուգընթաց չի քաշեր ժողովուրդի հետ, շատ բան կը կորսնցնէ իր իրաւունքներէն, եւ չի կրնար հասնիլ իր նպատակին, բառին ամէնէն լայն առումով:

Եկեղեցին, իբրեւ կեանք ունեցող հաստատութիւն, այնպիսի դործարանաւորութիւն մըն է, որ ուղղակի կապուած է ժողովուրդի կեանքին հետ: Ուրիշ խօսքով՝ եկեղեցին, ինչպէս որ յայտնի է ամէնուն և միշտ ալ շեշտուեցաւ այս յօդուածներուն մէջ, նոյնինքն ժողովուրդն է: Եկեղեցին, իբրեւ կազմակերպութիւն, իր շէնքով և իր պաշտօնէութեամբ եթէ զատեալ ժողովուրդէն, կը կորսնցնէ իր ժողովուրդը ներկայացնելու եւ ժողովուրդով ներկայանալու կամ արտայայտուելու պայմանները, որոնք իր իրաւունքներն են:

Ժողովուրդը չի կրնար քարացած մնալ տիեզերական կեանքի շարժումներուն մէջ, եկեղեցին ալ, իբրեւ ժողովուրդը ներկայացնող հաստատութիւն, չի կրնար քարացած մնալ հոն ուր որ էր:

Քրիստոնէութիւնը յայտնութիւնն էր և է՝ նոր կեանքի մը, այսինքն շարժելու, զարգանալու, բարգաւաճելու եւ կատարելագործուելու ընդունակ կեանքի մը: Յիսուս-Քրիստոս ըսաւ, ես եկայ որ կեանք ունենաք, եւ ձեր ունեցածէն ու ձեր հասկըցածէն աւելի կեանք մը:

Արդ, այս շարժուն և յառաջդիմական կեանքը պէտք է որ արտայայտուի ժողովուրդին վրայ, իր եկեղեցիով: Ասիկա՝ է արդէն բարեկարգութեան ըսկզբունքը: Եկեղեցին միշտ կենդանի, միշտ գործունեայ և միշտ բարեկարգ է, երբ կեանք կայ իր ներսը, երբ կը քալէ ժամանակին հետ հաստատուն և վստահ քայլերով, երբ ետ չի մնար իր ժողովուրդէն, այլ կ'առաջնորդէ անոր, այսինքն՝ երբ արթուն և կորովի է եկեղեցին և միշտ գլուխը կեցած է իր կուշումին և պաշտօնին:

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ բարեկարգութեան վերաբերեալ խնդիրները մենք այս սկզբունքով վերլուծեցինք և զրինք Սիւնի ընթերցողներուն առջև: Այս աշխատութիւնը կատարելու համար մենք խօսեցանք այնպիսի խնդիրներու վրայ, որոնք, մեր կարծիքով ու փորձառութեամբ, կարեւոր են բարեկարգութիւնը իրագործելու համար մեր ժամանակին պահանջներուն և մեր ժողովուրդի հոգեւոր պէտքերուն համեմատ:

Բարեկարգութեան խնդիրը այնքան բարդ և այնքան բազմադէմ է որ մենք ատոր ամէնէն գործնական և ամէնէն աւելի այժմեական կէտերուն վրայ միայն ծանրացանք Սիւնի մէջ՝ 1928 Օգոստոս—Սեպտեմբերէն ի վեր: Բարե-

կարգութեան խնդիրը չէ սպառած մեր գրածներով, բարեկարգութեան խնդիրը չ'սպառիր ուէ ատեն, ո՛րչափ ալ գրուի: Բայց ի՞նչ որ ըրինք մենք գրելով բարեկարգութեան վերաբերեալ կարգ մը խնդիրներու մասին, այնպէս համոզուած ենք որ ատենք կրնան օգնել հետաքրքիրներուն՝ խնդրին կարեւորութիւնը ըմբռնելու և գործնական կերպ մը դառնելու ատոր լուծման համար:

Պէտք է ուշադրութիւն քնել նաեւ որ մեզ բարեկարգութեան վերաբերեալ խնդիրները ուսումնասիրեցինք ուղղակի մեր Մայրենի եկեղեցոյ տնակէտէն, ուղղակի մեր ներքին կեանքին եւ պէտքերուն համար, և ո՛չ թէ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով դո՛հացում տալու նպատակով յարանուանական բաղձանքներու, որոնք արտայայտուեցան զանազան առիթներով:

Մեր եկեղեցին պէտք է բարեկարգուի ինքն իր մէջ եւ ո՛չ թէ ուրիշ եկեղեցիներու վերաբերմամբ, և մեր ուսումնասիրած կէտերը առնուած էին ուղղակի մեր եկեղեցւոյ ներսէն:

Եւ քանի որ աւարտեցինք մեր ուսումնասիրութիւնը, պէտք է յանդիմ եզրակացութեան մը: Այս մասին նոյն իսկ փութկոտ հարցումներ ուղղուեցան մեզի այս յօդուածներու հրատարակութեան ընթացքին թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր եզրակացութիւնը:

Եթէ հարցումը սա՛ ձևով ուղղուէր մեզի, թէ ձեր ուսումնասիրած խնդիրներէն ո՞ր մէկը կարելի է գործադրել առանց հակաճառութիւններու, առանց ժողովներու, առանց պաշտօնական գործողութիւններու, և մանաւանդ առանց ժամանակ կորսնցնելու, մենք պիտի պատասխանէինք, թէ՝

ա). Ամէնէն յառաջ պատրաստութիւնը շնորհքով եկեղեցականութեան մը:

բ). Ժողովուրդին կրօնական դաստիարակութիւնը:

գ). Սուրբգիրքին աշխարհաբար նոր թարգմանութիւնը:

Միթէ կարելի՞ է վարանումի և վէճի առարկայ ընել այս երեք կէտերը:

Ո՛ր մարդը, ո՞ր իշխանութիւնը պիտի ըսեն թէ Հայաստանեայց եկեղեցին պէտք չունի բարեկարգուած եկեղեցականութեան մը, թէ սպասեցէք, եկեղեցական համագումար ժողով ըլլայ Էջմիածնի մէջ, Ամենայն Հայոց Հայրապետին նախագահութեամբ, խնդիրը ծեծուի այդ ժողովին մէջ, որոշում տրուի, և յետոյ ըստ այնմ ձեռնարկուի գործի:

Ո՛րոնք պիտի առարկեն թէ հայ ժողովուրդը ուրիշ ժամանակներէ աւելի այսօր մանաւանդ պէտք չունի ճանչնալու իր կրօնքն ու եկեղեցին, այսինքն դաստիարակուելու կրօնապէս:

Ո՛ր խելացիները, վերջապէս, պիտի յայտարարեն արիաբար թէ հայ ժողովուրդը պէտք չունի իր հասկցած և խօսած բարբառով կարգալու Սուրբգիրքը, ականադրելուն ու հիմը կրօնքին և կրօնական դաստիարակութեան: Իբրեւ առարկութիւն ինչ որ ալ ենթադրուի թէ կրնայ դալ այս կամ այն կողմէն այդ երեք անհրաժեշտ պէտքերուն դէմ, անկանոն մոքի և հիւանդոտ զգացումներու եւ կամ շատ շատ անիմաստ պահպանողականութեան մը ապացոյցը միայն կրնան ըլլալ ատենք:

Վասն զի մեր եկեղեցւոյ համար շէնք շնորհք եկեղեցականութիւն պատ-
րաստելու հարկը միշտ շեշտուած է հայ ժողովուրդին մէջ եւ ան ըրած է իր
կրցածը պատրաստելու համար եկեղեցականութիւնը, առանց սպասելու պաշ-
տօնական ձեւակերպութիւններու :

Առանց վերանայու հնադոյն ժամանակներ, կրնանք դիտել եօթանասնա-
կան թուականներէն ի վեր յառաջ եկած շարժումը՝ Էջմիածին, Երուսաղէմ,
Արմաշ :

Քաղաքականութիւն ըստած ձիւադին աննպաստ ճնշումներուն ներքեւ Թիֆ-
լիզի ներսէսեան Վարժարանը, Էջմիածնի Դեորգեան ձեմարանը դադրեցան ի-
րենց ուժեղ նպաստը տալէ Մայրենի եկեղեցւոյն : Արմաշի Դպրեմանքը պիտի
ըլլար լուսաւոր կեդրոն մը դոնէ մեզ համար, եթէ քաղաքական լախտը չիջնէր
Թիւրքիոյ հայութեան զլխուն : Հիմա՞յ Երուսաղէմն է որ, միւս միւսակը, իր սահ-
մանափակ միջոցներով եւ պայմաններով, կը շարունակէ գործադրել շնորհքով
եկեղեցական պատրաստելու ծրագիրը : Բայց պէտքը այնքան մեծ է որ Երուսա-
ղէմ պատրաստուած եկեղեցականութիւնը բաւական չէ Հայաստանեայց եկեղեցին
բարեկարգ եւ պայծառ պահելու համար ի սիրիւս աշխարհի ցրուած դպրութ-
ներու մէջ : Պէտք է ուրեմն ո՛չ միայն ուժաւորել Երուսաղէմի Ընծայարանը,
այլ նաեւ միջոցներ ստեղծել Երուսաղէմէն դուրս ալ պատրաստելու համար
հայ եկեղեցականութիւնը ուսումնական այնպիսի ծրագրով մը, որ միեւնոյն
կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը տայ վեղարաւոր եւ ոչ-վեղարաւոր եկե-
ղեցականներուն հաւասարապէս : Այսպիսի ծրագիր մը յաջողութեամբ կը գոր-
ծադրուի եթէ պէտք եղած դրամական դիւրութիւններ ստեղծուին : Ասիկա
պարտքն է բոլոր անոնց որ շէնք շնորհք եկեղեցականութիւն կ'ուզեն, ինչպէս
նաեւ անոնց որ դրամ ունին եւ կը սիրեն իրենց Մայրենի եկեղեցին :

Ժողովուրդին կրօնական դաստիարակութիւնը շեշտեցինք մեր ուսումնա-
սիրութեան ընթացքին թէ անյետաձգելի պէտք մըն է : Հայ դպրոցները շա-
տոնց դադրած են նոյն իսկ շնորհքով Քրիստոսեան մը սորվեցնելէ մատաղ
սերունդին : Ասիկա սակայն կողմնակի նպաստ մը պիտի ըլլար նայելով հայ
ժողովուրդի ընդհանուր պէտքին : Կիրակնօրեայ կամ հոգևոր Դպրոցներու
կազմակերպութիւնը մեծապէս պիտի դիւրացնէ մեր ժողովուրդին կրօնական
դաստիարակութեան խնդրին լուծումը :

Շարթուան մէջ ունէ յարմար ժամանակ, դիշեր թէ ցորեկ, լուր կամ կի-
րակի օր, իւրաքանչիւր տեղւոյ պահանջներուն եւ պէտքերուն համեմատ, կա-
րելի է ժողովուրդը դաստիարակել կրօնապէս :

Ուրախ ենք որ Սուրբոյ մէջ, Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսին հովանաւո-
րութեամբ ձեռնարկ մը եղաւ ժողովուրդին կրօնական դաստիարակութեան
համար, եւ առաջնութեան պատիւը խնց հալէպ, որու ժրաջան Առաջնորդին,
Արտաւագդ Եպիս. Նախագահութեամբ կազմուած է Հայ Եկեղեցւոյ Կրօնական
Դաստիարակութեան Խորհուրդ մը, եւ Վարիշ-Տնօրէն կարգուած է Տիար Լեոն
Ն. Զէնեան կազմակերպուած դպրոցներու, որու պաշտօնին մասին արդէն խօ-
սած ենք Սիոնի մէջ ասկէ յառաջ : Այս շարժումը պէտք է տարածել ուր որ
անմիջապէս կարելի է հասնիլ : Եկեղեցին ինքը պէտք է կատարէ դաստիարակի

պաշտօնը եկեղեցիէն դուրս ալ։ Ասիկա իր բնիկ, նուիրական պարտքն է։ Եւ այս պարտքը կատարելու համար ամենեւին հարկ չկայ պաշտօնական աւելորդ ձեւակերպութիւններու, վիճաբանութիւններու, որոնք հաւասար են գործը սպաննելու աշխատանքին։

Գալով երրորդ կէտին, այսինքն Սուրբգիրքի աշխարհաբար նոր թարգմանութեան, ասոր յետաձգումը իրական վտանգ մըն է այլեւ մեր եկեղեցւոյ համար։

Այնպէս մտածողներ կան, որ, ընդունելով հանդերձ Սուրբգիրքին հայ ժողովուրդի հասկըցած հայերէնին վերածելու պէտքը, աւելորդ կը կարծեն նորագոյն թարգմանութիւնը, քանի որ, կ'ըսեն, արդէն կա՛յ աշխարհաբար Սուրբգիրք մը, այն ալ երկու բարբառով, թէ՛ Թուրքիոյ Հայոց և թէ՛ Կովկասի Հայոց համար։

Այս առարկութիւնը շատ բանաւոր է ըստ երեւոյթին, բայց չի դիմանար քննադատութեան. որովհետեւ Աստուածաշունչի Ամերիկեան Ընկերութեան կողմէն թարգմանուած և հրատարակուած Սուրբգիրքը չի կրնար Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կողմէն պաշտօնապէս ընդունուիլ, հետեւեալ պատճառներով։

Առաջին. Աստուածաշունչի Ամերիկեան և Անգլիական Ընկերութիւնները Սուրբգրոց Հին Կտակարանի մասը կը հրատարակեն երբայական Կանոնի համեմատ։ Ասիկա հիմնական յօդուածներէն մէկն է իրենց կանոնագրութեան։ Մինչ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ ընդունուած Հին Կտակարանը համաձայն է Յունարէն օրինակի (Σοφρωνισμός) Կանոնին։ Արդ՝ յունարէն և անկէ թարգմանուած հայերէն Աստուածաշունչը աւելի գիրքեր կը պարունակէ, որոնք կը պակսին եւրոպայէն Կանոնի մէջ։ Հասարակ ժողովուրդի լեզուն գործածելով պիտի ըսենք, թէ «բողոքականներու» Աստուածաշունչին մէջ պակաս գիրքեր կան, հետեւաբար այդ պակասաւոր Աստուածաշունչը չի կրնար Սահակ-Մեսրոպի ձեռքով թարգմանուած Աստուածաշունչին տեղը բռնել Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ։

Երկրորդ. Աստուածաշունչի Ամերիկեան Ընկերութեան կողմէ թարգմանուած և հրատարակուած ծանօթ աշխարհաբար Սուրբգիրքի լեզուն ռամիկ է գրեթէ։ Սուրբգիրքին աշխարհաբարը պէտք է ըլլայ մեր այսօրուան գործածուող գեղեցիկ աշխարհաբարը, որչափ որ կարելի է։ Մեր կարծիքով նոյն իսկ Աստուածաշունչի Ամերիկեան Ընկերութիւնը, եթէ կ'ուզէ որ իր հրատարակութիւնը աւելի սիրուի և աւելի տարածուի, պէտք է որ վերաքննէ այդ հինցած, անհրապօր աշխարհաբարը։ Վերոյիշեալ ընկերութիւնը այս վերաքննութիւնը ըրաւ Աստուածաշունչի անգլիերէն թարգմանութեան վրայ։ Աստուածաշունչի անգլիերէն առաջին թարգմանութիւնը կատարուեցաւ 1611ին, որ վերաքննութեան ենթարկուեցաւ անգամ մը՝ 1881-1885ին. իսկ վերջին անգամ՝ 1901ին, և ասիկա է որ հռչակուեցաւ Standard Edition: Այս հրատարակութեան մէջ ընդունուեցան նաեւ 14 գիրքեր, որոնք կը պակսէին եւրոպական Կանոնին մէջ. ընդունուեցան սակայն ո՛չ թէ իբրեւ կանոնական գիրքեր, այլ իբրեւ անվաւերներ (The Apocrypha), և տարբեր գիրքերով, իբրեւ յաւելում, եւրոպական Կանոնին վերջը և նոր Կտակարանի գիրքերէն յառաջ։ Ասիկա ցոյց կուտայ թէ նոյն իսկ Ամերիկացիք ստիպուած են գնահատել Հին Կտակարանի յունարէն Կանոնին մէջ գտնուող գիրքերը։ Ասկից զատ

պէտք զգացած են 1611 ի անգլիերէնով թարգմանուած Սուրբգիրքը վերաբնեւ ու սրբազրել թէ՛ թարգմանութեան և թէ՛ լեզուի կողմէն :

Ուրեմն աւելորդ է պնդել Սուրբգիրքի ծանօթ աշխարհաբարին կատարելութեան վրայ :

Այս դիտողութիւններէն ետքը, ձեռք առնենք Աստուածաշունչի նորոգ և կատարեալ թարգմանութեան պէտքը : Այս պէտքը, անգամ մըն ալ չեղտենք, անյետաձգելի է Հայոց եկեղեցւոյն համար : Որովհետեւ մեր ժողովուրդը Սուրբգիրք չի կարդար, ընդհանուր առումով անչուշտ, և ասոր ալ բուն պատճառը ան է որ չի հասկնար («գրաբար») Աստուածաշունչը :

Եկեղեցւոյ բարեկարգութեան հիմնական պայմաններէն մէկն է ժողովուրդին ոգևորումը, և մեր ժողովուրդը որպէս զի սգևորուի, պէտք է որ կարգայ Սուրբգիրքը իր հասկըցած լեզուով և լսէ զայն նաեւ իր եկեղեցւոյն մէջ իր հասկըցած լեզուով : Ուրիշ ճար չկայ, մեր ժողովուրդի կրօնական դաստիարակութեան հիմնական պայմաններէն մէկն է Սուրբգիրքին ընթերցումը ուղղակի իր կողմէն :

Մենք արդէն բաւական ծանրացանք մեր եկեղեցւոյ լեզուին ժողովրդականացման խնդրին վրայ, իր տեղը : Հոս պէտք չենք զգար կրկնել ինչ որ Ըսինք հո՛ն և բացատրեցինք :

Հոս պէտք է որ անցնինք խնդրին գործնական կողմը :

Ո՛վ պիտի կատարէ այդ թարգմանութիւնը և ո՞ր :

Մեր կարծիքով, մեր ազգային և եկեղեցական կեանքին արդի պայմաններուն մէջ, երուսաղէ՛մ է այն միակ կեդրոնը ուր Աստուածաշունչին աշխարհաբար մէկ նոր թարգմանութիւնը կրնայ կատարուիլ յաջողապէս Ամեն . Գուրեան Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարքի առաջնորդութեամբ և հսկողութեամբ :

Այս թարգմանութեան յաջողութիւնը ապահովելու համար սակայն, դրամ պէտք է . այսինքն դրամ պէտք է թարգմանիչները վարձատրելու համար, դրամ պէտք է նոր թարգմանուածը տպագրելու համար, դրամ պէտք է այս տպագրուածը աժան գնով հրատարակելու և տարածելու համար ժողովուրդին մէջ :

Երբ Սահակ-Մեսրոպ ձեռնարկեցին հայերէն գիրերու գիւտին և Սուրբգիրքի թարգմանութեան, Վռամյապուհ Թադաւորը բացաւ իր գանձը և տուաւ առատօրէն : Այդ թագաւորական առատաձեռնութեան շնորհիւ է որ Սուրբ Մեսրոպ կրցաւ գիւրութեամբ ճամբորդել, զրկել իր աշակերտները ուր որ պէտք էր, և թարգմանել Սուրբգիրքը և զըջագրել տալ զայն արագագիր և ճարտար վարպետներու և խանդավառել ժողովուրդը Սուրբգիրքին ուղղակի ընթերցումով :

Իսկ Աստուածաշունչի ծանօթ աշխարհաբարը, որուն պաշտօնական թարգմանիչը եղաւ Ամբրիկացի Միսիօնար, բաղմալեզու Մր. Բիբլ, իր թիկունքը ունեցաւ հարուստ Ընկերութիւն մը, որ արդէն տէրն էր ձեռնարկին . այդ Ընկերութիւնն էր — և ո՛չ թէ Մր. Բիբլը — որ յաջողուց գործին թարգմանութեանը եւ տարածումը Սուրբգիրքին ամբողջ կամ անոր այլեւայլ մասերը, եւ թիւնել զանոնք չհաւատալի կերպով ոչինչ գիններով և տարածել հայ ժողովուրդին մէջ :

Արդ, հոս ալ պէտք կայ գրամի, և երբ կը գտնուի գրամը, գործը ինքնին կ'սկսի և կը յառաջանայ ու կը լրանայ:

Ո՞վ պիտի տայ գրամը կամ ուրիշ՝ պիտի հայթայթուի աշտպիտի ձեռնարկի մը համար պէտք եղած գումարը: Ահա՛ կարեւոր խնդիրը: Պէտք է լուծել զայն:

Դրամը գրգիռ և խթան պիտի ըլլայ որ ամէն վարանում մէկդի դրուի և ձեռնարկուի գործին, Ամեն. Դուրեան եղիշէ Ս. Պատրիարքի աչքին և ձեռքին տակ:

Ասիկա մէկ երկու հազար օրինակ դիրք մը տպագրելու գործը չէ որ սովորական տպարանի մը մէջ կարենայ գլուխ ելլել, նոյն ինքն տպարանի հաշուին: Ճարտարարուեստական ձեռնարկ մը պիտի ըլլայ ան, որուն յաջողութիւնը կախում է գրամէ:

Կարելի է Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Բարեկարգութեան ձեռնարկել ունէ ատեն: Կարելի է մա՛նաւանդ միշտ բարեկարգ պահել Հայաստանեայց եկեղեցին, երբ ամէնէն յառաջ այս եկեղեցին ունենայ պատրաստուած չէնք չնորհք եկեղեցականութիւն մը, երբ կրօնական դաստիարակութեամբ լուսաւորուի մեր ժողովուրդը և ասոր իբրև առաջին պայման երբ իր հասկցած լեզուով կարգայ Սուրբգիրքը իր սան մէջ և լսէ զայն իր եկեղեցւոյն մէջ:

Իսկ այս բոլորին համար պէտք է գրամական կազմակերպեալ զօրութիւն և զոհողութիւն:

Վ Ե Ր Զ

Մ Ն Ո Ւ Ն Գ Ի Գ Ի Շ Ե Ր Ի Ն

Այս գիշեր երգիք մը չեմ ուզեր ես.
Կը ցանկամ քաղի ամայի դաշտում,
Կամ՝ աչեքս վեր՝ բլրան մը կուսին՝
Դիտել երկինքի շողիւնն արծաթէ:
Խորհի՛ր քե՛ գիշեր մը՝ դարե՛ր առաջ՝
Այս ասղերը վառ նոյն ձեռքէն վարում՝
Բերդեհեմ քաղիքն վրայ շողացին...

Կը ծածկե՛ր երգիքն ասղերն աչեքէ,
Ու կը բրբեկեմ՝ դեղով մեղկ նիրհման:
Իցի՛ւ քե՛ սպիտակ հօտի մը հովիւն
Ըլլայի՛ կողին վրայ բլրակներուն,

Թարգմանութիւն

Եւ առ սեր հօտին հրակելի՛ արքուն:
Երկինքի փալփիլին պիտի դիտելի,
Յափեցակումն՝ յո՛յ ու յամբ ասղերուն՝
— մօտեր պայծառ, հեռուներն աղօս —,
Եւ ամէն մեկուն խօսիլն Անոր վրայ:

Այս գիշեր երգիք մը չեմ ուզեր բնա՛ւ.
Այլ բաց դաշտերէն ես կ'ուզեմ փութա՛լ
Դեպի պըսպրդուն լոյսերն աւանին:
Յիսուս մանուկն հո՛ն պիտի գրցենեմ ես,
Ասղի մը ներքեւ, մի որեւէ տեղ:
— Մնունդի Ասղերն Անո՛ր զիս կ'սանի՛ն:

S. A. Ն.